

BAŠTINSKE POSEBNOSTI ZBIRKE INKUNABULA U KNJIŽNICI SAMOSTANA SV. ANTUNA PADOVANSKOG U NAŠICAMA

Emina Berbić Kolar – Monika Mužar-Kos

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
eberbic@foozos.hr
OŠ Hinka Juhna Podgorač
monikakos52@mail.com
sara.kadic26@gmail.com

UDK 093(497.543Našice)
027.6(497.543Našice)
<https://doi.org/10.34075/cs.61.1.8>
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 10/2025.

Sažetak

Knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama bogata je riznica povijesne baštine čiju građu čine brojni primjeri ranoga tiskanog materijala nastalog nakon prve pojave tiskarskog stroja. Iznimnu vrijednost samostanske knjižnice čine inkunabule, vrijedni tiskani primjerci knjiga i dio kulturne baštine iz rane povijesti tiskarstva. U ovom se radu daje prikaz analize zbirke deset inkunabula Franjevačkoga samostana u Našicama. Osnovni je cilj ovoga rada analizom inkunabula dati prikaz moguće iznimne baštinske vrijednosti građe samostanske knjižnice u Našicama koja se ogleda u pohranjivanju te čuvanju starih i vrijednih malobrojnih knjiga iz prvoga desetljeća tiskarstva.

Ključne riječi: franjevci, franjevački samostani, inkunabule, knjižnica Franjevačkog samostana, Našice

1. Uvod

Inkunabule su rijetki tiskani primjerci knjiga nastalih u 15. st. i predstavljaju vrijedne i povijesno važne primjere ranoga tiskareg materijala. Nastale su nakon izuma Gutenbergova tiskarskog stroja, a čuvaju se u bibliotekama, arhivima i muzejima s ciljem zaštite njihove kulturne i povijesne vrijednosti. Vatroslav Frkin¹

¹ Vatroslav Frkin, Povijest knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice, zbor-*

navodi kako su inkunabule sve tiskane knjige u razdoblju od 1455. do 1500. godine te ih opisuje kao tiskarske proizvode nastale do kraja 1500. godine (lat. *incunabula* = povoj, od lat. *cunae* = količevka). Kao važni tiskani proizvodi inkunabule su svjedoci i pravi spomenici kulturnoga života prosvjetnoga i znanstvenog karaktera krajem srednjeg vijeka. Tiskarstvo, evolucijski najsavršeniji potomak i oblik pismenosti, hrvatski je kulturni prostor nastanilo onda kada je i hrvatsko glagoljaštvo doseglo punu zrelost, vrhunac svojih stvaralačkih mogućnosti - tijekom posljednje trećine XV. stoljeća.² Tiskarstvo u Europi utemeljio je Johannes Gutenberg (1397. – 1468.), a prve tiskane knjige pojavljuju se tijekom 15. stoljeća nakon izuma tiskarskoga stroja. Potreba za tiskanim knjigama u 15. stoljeću javila se kao tendencija najobrazovanijega društvenog sloja i crkvenih organizacija. Najveći dio potrošača knjige u 15. stoljeću pripadao je tada najobrazovanijem društvenom sloju, a to je bila crkvena organizacija.³ Knjiga je u srednjem vijeku bila neprocjenjivo blago, ne samo zbog toga što je bila skupa, jer je bila pisana rukom, najčešće na pergameni, nego još više zbog toga što je u svakoj, od liturgijske do poučne, bilo dragocjenih tekstova koji su bili temelj znanja o prošlosti i o novom vremenu.⁴ U ranom srednjem vijeku knjige su izrađivali redovnici, posebice benediktinci, a značajnu ulogu u nastanku prvih pisanih knjiga imali su pisari, koji su ih prepisivali.⁵ Povijesno razdoblje 15. st. iznimno je važno u tiskanju povijesnih knjiga. U tom razdoblju velik dio vjerskih knjiga drastično se smanjio u odnosu na svjetovna književna i znanstvena djela.⁶ Samostani, skriptoriji i samostanske knjižnice time su gubili funkciju pisanja i prepisivanja kodeksa i knjiga, kao i monopol stvaranja i čuvanja tekstova,⁷ što je rezultiralo sve većom potrebom

nik, Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice, (1988.), 36–67.

² Vera Blažević Krezić, Hrvatske glagoljske inkunabule: Kulturološke, tekstološke, jezikoslovne i tipografske odrednice. *Život i škola*, LXI (2), (2015.), 125-132.

³ Josip Badalić, *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, JAZU, 1952., str. 1.

⁴ Vatroslav Frkin, Miljenko Holzleitner, *Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, 1495.-1850.*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2008., str. 9.

⁵ Svend Dahl, *Povijest knjige od antike do danas*, Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Zagreb, 1979., str. 41.

⁶ Aleksandar Stipčević, *Povijest knjige*, Zagreb, Matica hrvatska, 2006., str. 460.

⁷ Dina Koprolec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

za objavom tiskanih knjiga. Unatoč padu autoriteta samostana u proizvodnji knjiga, oni i dalje ostaju važna intelektualna središta s primjereno opremljenim samostanskim knjižnicama kojima se sve do danas pripisuje uloga čuvara knjiga. Knjiga je zapis znanosti, umjetnosti i kulture čovječanstva, ubilježena prošlost za sadašnjost i budućnost.⁸ Knjiga je, dakle, bitan sastavni dio kulture te se kultura ne može zamisliti bez nje,⁹ no naša veza s prošlošću, zahvaljujući knjizi, neće biti nikada prekinuta jer se knjige rađaju i traju.¹⁰ Drugim riječima, knjiga postaje sinonimom za književnost koja je sastavnim dijelom kulturnoga identiteta pojedinog naroda. S obzirom na to da knjige kao produkt književnosti imaju važnu odgojnu, baštinsku i identitetsku vrijednost¹¹ od iznimmog je značenja poznavati i ulogu knjižnica u očuvanju i promicanju knjižne građe s nacionalnim predznakom. Knjižnice imaju osnovnu zadaću očuvanja kulturne baštine te osnaživanja identiteta. Baština nije samo monumentalni spomenik i pisana kulturna povijest nego su to i kulturno-društvene vrijednosti, stavovi, čovjekove djelatnosti koje ga oblikuju – identitet, glavni čimbenik stvaranja svake nacije.¹² O bogatome kulturnom identitetu hrvatskoga naroda svjedoče, između ostaloga, i dokumenti i predmeti koji se čuvaju i njeguju u muzejima i obiteljskim zbirka, a koji su svjedoci življenja prošlosti i tradicije.¹³ Knjižnice posreduju, čuvaju i dokumentiraju kulturno naslijeđe, čime nedvojbeno nose važnu ulogu u očuvanju kulturne

⁸ Milka Tica, Knjiga kao baštinski i izložbeni predmet u knjižnici, *Hrvatski*, 22 (2), (2024.), 81-94.

⁹ Slavko Harni, Kriteriji za utvrđivanje svojstva knjige kao kulturnog dobra, *Muzeologija*, (48/49), (2012.), 9-26.

¹⁰ Leopoldina Kranjčev, Franjevačka knjižnica u Našicama, knjižni fond XIX. stoljeća, U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik*, Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine, Franjevački samostan Našice, (1988.), 52-55.

¹¹ Antonija Huljev, Uloga slavonskih antijunaka u oblikovanju odgojnih vrijednosti u prozi Joze Ivakića. U: Anica Bilić (ur.), Knjiški Krnjaš V., *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Joza Ivakić (1879.-1932.), hrvatski književnik, kazališni, kulturni i prosvjetni djelatnik: Vinkovci, 16. studenoga 2019. Vinkovci*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za znanstveni rad u Vinkovcima, (2024.), 193-210.

¹² Žana Amidžić, Antonija Huljev, Kulturocid u Vinkovcima: Gradski muzej Vinkovci tijekom Domovinskoga rata. U: Brekalo, Miljenko; Buntić, Mate; Galić, Josip; Huljev, Antonija; Kotrla Topić, Marina; Lukić, Anamarija; Miškulin, Ivan; Madarac Mrvica, Sandra; Orkić, Želimir; Penava, Mate; Penava Brekalo, Zvezdana; Vukadin, Ivan; Žužul, Ivana (ur.), *Domovinski rat, njegove gospodarske, demografske i socijalne posljedice i perspektive na području hrvatskoga istoka*. Zagreb, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, (2017.), 336-346.

¹³ Ibid., 337.

baštine i identiteta zajednice te tako stvaraju uvjete za kontinuitet kulturnih sjećanja. Neke su hrvatske knjige (rukopisne i tiskane), zbog rijetkosti, vrijednosti i ljepote, nacionalno i internacionalno kulturno dobro¹⁴ pa iz tog razloga knjižnice kao institucije nužno trebaju omogućiti uvid u svoju građu kako bi bila dostupna javnosti te kako bi kulturno naslijeđe postupno postajalo opće dobro. Povezivanjem prošlosti i sadašnjosti s ciljem očuvanja tragova i spoznaja o tome tko smo i odakle dolazimo, omogućavamo stvaranje identitetskog uporišta. Čuvanjem materijalnih izvora iz prošlosti postajemo čuvarima kolektivnog identiteta i pamćenja te most između lokalne i globalne kulture. Cjelokupna baština nekog naroda čini kulturno naslijeđe i prirodno bogatstvo koje treba čuvati i njegovati, a kako bi se to ostvarilo, nužno je svakog pojedinca osposobiti za prepoznavanje baštinskih elemenata te senzibilizirati za njezino očuvanje.¹⁵

Dakle, kada je riječ o knjižnicama kao mjestima promicanja nacionalne kulture i identiteta, poneke od jačih redovničkih knjižnica mogu se u neku ruku smatrati i matičnim knjižnicama jer su pri osnivanju novih redovničkih ustanova opskrbljivale što darovima što posudbama knjiga – a među njima i inkunabulama – knjižnice novoosnovanih samostana.¹⁶ Prema Paškalu Cvekanu¹⁷ samostani su tijekom povijesti postupno postajali važna obrazovna središta s dobro opremljenim knjižnicama te nikada nisu izgubili ulogu čuvara knjiga, a jedna od takvih samostanskih knjižnica koja čuva stare i vrijedne tiskovine nalazi se u Našicama.¹⁸ Razvoju grada Našica tijekom povijesti pridonijeli su brojni crkveni redovi, a najviše templari i franjevci.¹⁹ Franjevci su u Našice došli tijekom 13. stoljeća. Prvi put spominju se u Našicama 1321. godine, kada se u franjevačkom samostanu održava Kapitul,²⁰ a tijekom 14. stoljeća

¹⁴ Milka Tica, Knjiga kao baštinski i izložbeni predmet u knjižnici, *Hrvatski*, 22.(2), (2024.), 81-94.

¹⁵ Vesna Kostović-Vranješ, Baština - polazište za promicanje odgoja i obrazovanja za održivi razvoj, *Školski vjesnik*, 64(3), (2015.), 439-452.

¹⁶ Josip Badalić, *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj*, Zagreb, JAZU, 1952., str. 4.

¹⁷ Paškal Cvekan, *Franjevci u Abinim Našicama*, Povijesno-kulturni prikaz djelovanja franjevacu kroz 700 godina postojanja samostana i crkve svetog Antuna u Abinim Našicama, Našice, 1981., 22.

¹⁸ Prošlost Našica opisao je Paškal Cvekan u djelu *Franjevci u Abinim Našicama*.

¹⁹ O franjevcima je pisao Josip Waller u zborniku namijenjenom Knjižnici franjevačkoga samostana tiskanom 1988. godine.

²⁰ Josip Waller, *Franjevci u Našicama kroz povijest*. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik*, Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice, (1988.), 27-34.

u centru Našica sagradili su prostorno dominantnu gotičku crkvu.²¹ Prema odluci Općega franjevačkog zbora, Generalnoga kapitula iz 1593. godine, svaki samostan trebao je imati knjižnicu i nabavljati knjige.²² Iako su samostanske knjižnice stradavale u požarima, u ratnim sukobima i pustošenjima te ukidanjem redova, još i danas one su bogata spremišta književne i knjižne građe prošlosti i sadašnjosti.²³ Franjevci su izgradili Franjevački samostan u Našicama na današnjem mjestu uz pomoć našičkih mještana te tako nedvojbeno nose ulogu utemeljitelja Franjevačkoga samostana u Našicama, a njihova značajna uloga tijekom povijesti ogledala se i u društvenom, kulturnom, prosvjetnom i vjerskom karakteru. Samostan je sv. Antuna Padovanskog u Našicama tijekom srednjega vijeka okupljao mnoge ugledne franjevce, o čemu svjedoči *Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama*,²⁴ a prosvjetna uloga franjevac zahtijevala je da svaki franjevački samostan nužno ima i knjižnicu.²⁵ Najstariji zapis pronađen o knjižnici našičkoga samostana nalazi se u djelu Ivana Docaeusa pod nazivom *Homiliae seu Eunarrationes in evangelia Dominicalia totius anni necnon et festa occurrentia* iz 1561. godine. Uvodna stranica sadrži rukopisni zapis *Sum ad usum conventus. S. Antonii Nassicay. Mutuatus M.V.P. Nicolao Nassicensi parochi in Valpovo p(ro) anno 1694. Januarii. die 14.69.*, koji kazuje da je samostanska knjižnica postojala u tom vremenu kao mjesto za pohranu i posudbu knjiga. Fond samostanskih knjižnica tijekom prošlosti postupno se bogatio, a za bogaćenje fonda samostanske knjižnice u Našicama tijekom 18. st. zaslužan je fra Antun Bačić, gvardijan Franjevačkoga samostana, koji je boravio u Našicama od 1747. do 1749. godine te je kao veliki zaljubljenik dopremao knjige kolima iz Venecije, tadašnjega europskog izdavačkog i tiskarskog

²¹ Dina Koproľec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

²² *Ibid.*, 92.

²³ Vatroslav Frkin, Miljenko Holzleitner, *Bibliografija knjiga hrvatskih autora u knjižnicama Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, 1495.-1850*. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2008., str. 6.

²⁴ Ana Zujć, *Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama*. Knjiga I. (1739.-1787.), priredili Šime Demo, Maja Rupnik-Matasović, Tamara Tvrtković i Milan Vrbanus, Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, Našice – Zagreb – Slavonski Brod, 2010., *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 28, (2010.), 257-259.

²⁵ O knjižnici franjevačkog samostana pisao je Vatroslav Frkin u leksikonu namijenjenom knjižnici franjevačkog samostana tiskanom 1988. godine.

središta.²⁶ O njegovom iznimnom doprinosu svjedoče i ručni natpisi na brojnim knjigama: "*Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum*", što u prijevodu s latinskoga jezika znači „Fr. Antun Bačić za zajednicu Sv. Antun Našice“²⁷ te brojna djela iz 15. i 16. stoljeća koja na većini naslovnih stranica imaju istaknute zapise: "*Pro conventu Nassicharum p. Antonius Bachich*".²⁸ Bogaćenju samostanske knjižnice u Našicama pridonijelo je zatvaranje samostana u Slavonskom Brodu 1787. godine, kada je jedan dio knjižnice prek seljen u samostansku knjižnicu Našice, zahvaljujući o. Marijanu Lanosoviću, koji je 26. studenoga 1787. godine donio iz Slavanskog Broda sve one knjige koje drugi nisu odnijeli.²⁹ Samostanska je knjižnica u Našicama 5. listopada 1982. godine dobila status spomenika kulture (Bošnjaković, 2013, 5), a veliki potencijal knjižnice i danas čini značajna i rijetka zbirka inkunabula. Čuvanjem zbirke inkunabula teži se očuvanju knjižnične građe s ciljem stvaranja nove uloge knjižnice Franjevačkoga samostana kao istaknutoga spomenika povijesti i kulture. Knjižnica Franjevačkog samostana u Našicama zaštićena je posebnim rješenjem o zaštiti Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Osijeku pod nazivom Biblioteka Franjevačkog samostana sv. Antuna pod brojem R-115 od 5. 10. 1982.³⁰ te je upisana u registar kulturnih dobara Republike Hrvatske od 2014. do 2017. Našički samostan ostaje jedini spomenik iz predturskog razdoblja u kojem su franjevci kontinuirano radili od srednjega vijeka do danas, ne samo kao dušobrižnici nego kao nositelji umjetnosti i kulture,³¹ a stare i rijetke knjige, sa svim zna-

²⁶ Dina Koprolec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

²⁷ Robert Skenderović, Život i put fra Antuna Bačića. U: *Zbornik radova o Antunu Bačiću: Radovi znanstvenog skupa održanog 14. i 15. travnja 2010. u Slavonskom Brodu i Našicama*, Slavonski Brod; Našice: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje; Zavičajni muzej Našice; Franjevački samostan sv. Antuna Padovanskog u Našicama; Franjevački samostan Presvetog Trojstva u Slavonskom Brodu, (2013.), 145-151.

²⁸ Vatroslav Frkin, Povijest knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice*, (1988.), 36-67.

²⁹ Ibid., 36.

³⁰ Dina Koprolec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

³¹ Srećko Majstorović, *Našice kroz 700 godina: 1229. – 1929.*, Zagreb, Vicepostulatura, 1973., str. 60.

čajkama muzejskoga predmeta, postaju prijenosnici informacija o kulturi koja traje.³² Franjevački samostan i njegova samostanska knjižnica u Našicama dobivaju posebno značenje i sve do danas postoje kao bogata riznica pisanoga bogatstva i svjedok postojanja kulturnoga i obrazovnog života iz početnoga razdoblja tiskarstva. O fondu knjiga iz knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama pisala je Martina Marković u diplomskome radu *Knjige tiskane u 16. stoljeću u knjižnici Franjevačkog samostana Našice (2014.)*, a o inkunabulama samostanske knjižnice u Našicama pisala je Josipa Vešligaj u svome diplomskome radu *Inkunabule u knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama (2017.)*. Knjige tiskane u prvim desetljećima tiskarstva predstavljaju raritete jer svjedoče o početku masovne proizvodnje i širenja pismenosti. Zauzaviti se na građi hrvatske nacionalne baštine i zaviriti u fond vrijednih i raritetnih knjiga, znači naći se u velikoj riznici blaga,³³ a svjedočiti o ulozi knjige u kulturnoj baštini, znači dobro upoznati prvopise i prvotiske od kojih još poneki zaštićeno žive u samostanskim i nacionalnim knjižnicama, arhivima i muzejima.³⁴

2. OČUVANJE I RESTAURIRANJE INKUNABULA IZ KNJIŽNICE FRANJEVAČKOG SAMOSTANA U NAŠICAMA

U Hrvatskoj se inkunabule većinom čuvaju u samostanskim knjižnicama pa tako i u knjižnici Franjevačkoga samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama. Paškal Cvekan, istaknuti franjevac, pisao je o mnogim samostanima Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metodija³⁵ pa tako i o Franjevačkom samostanu u Našicama. Velik doprinos u pronalaženju i stvaranju popisa inkunabula na prostoru Hrvatske dao je Josip Badalić, koji je napravio svoj prvi popis inkunabula našičkoga samostana 1952. godine i objavio ga u knjizi *Inkunabule u Narodnoj Republici Hrvatskoj (1952.)*. Tridesetak godina kasnije Vatroslav Frkin i Šimun Jurić provedli su istraživanje o inkunabulama u razdoblju od 1986. do 1997. godine te su utvrdili da u Hrvatskoj postoji oko 3000 inkunabu-

³² Milka Tica, Knjiga kao baštinski i izložbeni predmet u knjižnici, *Hrvatski*, 22.(2), (2024.), 81-94.

³³ *Ibid.*, 85.

³⁴ *Ibid.*, 94.

³⁵ Antun Tomljanović, Knjižni fond 20. Stoljeća u knjižnici Franjevačkog samostana u Našicama. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik*, Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice, (1988.), 56-61.

la. O rezultatima istraživanja o inkunabulama piše Šime Jurić u časopisu za crkvenu povijest *Croatica christiana periodica* (1987.) i navodi popis svih samostana u Hrvatskoj koji čuvaju inkunabule, a jedan od navedenih samostana je i Franjevački samostan u Našicama, koji sadrži ukupno 10 inkunabula. Vatroslav Frkin objavio je popis svih našičkih inkunabula u svome radu *Povijest knjižnice franjevačkog samostana u Našicama* koji se nalazi u *Zborniku Knjižnica franjevačkog samostana Našice*.³⁶ Knjiga je tiskarski, tj. grafički proizvod,³⁷ a vrijednost i posebno značenje inkunabula kao najstarijih i prvih tiskanih knjiga ogleda se i u načinu izrade i građe takvih tiskovina. Vrijednost inkunabula te opis materijala i sredstava kojima su tiskane kao i postupak restauriranja inkunabula opisuje Tatjana Mušnjak u radu *Restauriranje inkunabula i ostalih vrijednih knjiga knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama* (1988). Budući da su inkunabule iznimno stare knjige, one najčešće, zbog svoje dugovječnosti, sadrže i brojna vidljiva oštećenja. Zbog trošne građe starih knjiga i smanjene čvrstoće samoga papira inkunabule je potrebno strogo čuvati. U cilju zaštite povijesnoga naslijeđa, ovakvu knjižnu građu potrebno je čuvati na prikladan način u skladu s odgovarajućim mikroklimatskim uvjetima, a oštećene primjerke nužno je restaurirati. Inkunabule iz knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama restaurirane su u nekoliko navrata u Laboratoriju za restauraciju Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu u razdoblju od ožujka 1982. do lipnja 1986.³⁸ Konzervacija inkunabula obavljena je u Laboratoriju za konzervaciju i restauraciju Arhiva Hrvatske. Izbor metode restauriranja inkunabula ovisi o materijalu na kojem su pisane te o sredstvu kojim su pisane, o vrsti i stupnju oštećenja, učestalosti uporabe, formatu i vrsti dokumenta (pojedinačni ili knjige).³⁹ Prije samog postupka restauriranja izvodi se analiza inkunabule čiji je cilj uvesti inkunabulu u evidenciju Laboratorija za restauraciju Arhiva Hrvatske te odrediti odgovarajući postupak restauriranja s obzirom na nje-

³⁶ Vatroslav Frkin, *Povijest knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama*. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice*, (1988.), 36–67.

³⁷ Slavko Harni, *Kriteriji za utvrđivanje svojstva knjige kao kulturnog dobra. Muzeologija*, (48/49), (2012.), 9-26.

³⁸ Tatjana Mušnjak, *Restauriranje inkunabula i ostalih vrijednih knjiga knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama*. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik, Našice, SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice*, (1988.), 67–78.

³⁹ *Ibid.*, 67.

zinu građu. Nakon svih postupaka restauriranja knjige se uvezuju metodom šivanja slogova uz korištenje restauriranih korica. Za sve restaurirane knjige izrađuju se zaštitne kutije po mjeri knjige. Inkunabule i stare rijetke knjige u knjižnici Franjevačkoga samostana sv. Antuna Padovanskog čuvaju se unutar knjižnice samostana, u posebnoj zaključanoj prostoriji unutar koje se nalazi arhiv s policama i metalnim sefovima u kojima su smještene i zaključane te se čuvaju prema propisanom *Pravilniku o zaštiti, reviziji i otpisu knjižnične građe* (2023.). U prostoriji gdje se nalaze metalni sefovi, nema prozora, a prostorija je klimatizirana. Prostorije knjižnice su zaključane, a za uvid u knjižnični fond potrebno je prethodno kontaktirati nadležnoga gvardijana i dogovoriti se za proučavanje i pregled knjižne građe u knjižnici samostana koja ima osigurano mjesto za posjetitelje.⁴⁰ Zbirka inkunabula pohranjena u samostanu sv. Antuna Padovanskog danas je zaštićena Rješenjem o zaštiti UP-I-612- 08/14-06/0230 od 13. 10. 2014. godine (Z-6389) te se sastoji od 10 naslova, odnosno 13 fizičkih jedinica, a datiraju iz razdoblja od 1470. do 1499. godine.⁴¹ Inkunabule i rijetke knjige iz početnoga razdoblja tiskarstva živi su svjedoci kulturne povijesti čiji sadržaj zahtijeva strogo čuvanje, restauraciju te zaštitu od propadanja. Da bi takvi autentični izvori mogli biti dostupni i budućim generacijama, digitalizacijom kulturne baštine pomaže se u očuvanju sadržaja koji omogućuje širu dostupnost autentičnih izvora bez ugrožavanja originala u cilju očuvanja kulture i identiteta. Kako bismo osigurali dostupnost rijetke i vrijedne nematerijalne baštine iz prošlosti budućim generacijama, takvu građu nužno je digitalizirati. Ako govorimo o potpunoj zaštiti pisane baštine, tada moramo biti svjesni kako nakon restauracije, a i bilo koje druge vrste zaštite postupak digitalizacije doista mora biti zadnja i konačna faza.⁴² Digitalizacijom kulturne baštine ističemo njezinu baštinsku vrijednost te omogućujemo pristup široj javnosti. Nužnost digitalizacije rijetke i dragocjene knjižne građe ogleda se u olakšanom pristupu teško dostupnih zapisa čime kreiramo interaktivne obrazovne sadržaje i predloške pogodne za virtualne izložbe te tako promičemo

⁴⁰ Dina Koprolec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

⁴¹ *Ibid.*, 93.

⁴² Marija Erl Šafar, Tihana Lubina, Matea Žilić, Restauracija starih i rijetkih knjiga u baštinskim ustanovama: nužnost i obaveza (na primjeru Knjižnice Muzeja Slavonije te knjižnice Franjevačkog samostana u Osijeku). *Drugi interdisciplinarni znanstveni skup s međunarodnim sudjelovanjem "Knjižna baština danas" Osijek*, Hrvatska, 6. 11. 2015. - 7. 11. 2015., (2015.).

kulturno naslijeđe putem digitalnih medija. Povijesni izvori mogu poslužiti i kao izvor znanja u nastavi te tako mogu pobuditi ljubav prema knjizi i povijesnoj kulturnoj baštini. Digitalizacija objedinjuje znanstvenu i kulturno-edukativnu vrijednost te omogućuje javnosti uvid u rijetke i dragocjene primjerke koji su dio nacionalnoga povijesnog identiteta nekog naroda. Važnost očuvanja kulturne baštine u smislu digitalizacije istaknuta je na Drugom interdisciplinarnom znanstvenom skupu s međunarodnim sudjelovanjem pod nazivom *Knjižna baština danas* koji je održan 6. i 7. 11. 2015. u Osijeku, a cilj mu je bio naznačiti važnost očuvanja kulturne baštine u smislu digitalizacije knjižnih izvora kao hrvatskih kulturnih dobara i budućnosti opstanka hrvatske baštine. Očuvanjem, restauracijom i digitalizacijom omogućavamo promicanje nematerijalne baštine čime prve tiskovine postaju dostupne, relevantne i inspirativne budućim naraštajima.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Cilj je ovoga kvalitativnoga istraživanja tipografski analizirati zbirku koju čini deset inkunabula Franjevačkoga samostana u Našicama te na taj način prikazati moguću iznimnu baštinsku vrijednost građe samostanske knjižnice u Našicama, koja se ogleda u pohranjivanju te čuvanju starih i vrijednih malobrojnih knjiga iz prvoga desetljeća tiskarstva.

3.1. Metoda i postupak istraživanja

Inkunabule Franjevačkoga samostana u Našicama nisu digitalizirane te im je moguće pristupiti samo na zahtjev za uvid uz dopuštenje nadležnoga gvardijana. Navedenoj zbirci inkunabula pristupljeno je tijekom mjeseca ožujka 2023. godine uz prethodno dopuštenje fra Tomislava Faletara u svrhu pisanja i objave znanstvenog rada. Analizom vanjskog izgleda i tipografskom analizom sadržaja postojećih inkunabula metodom fotografiranja i detekcije na objektivan su i sustavan način prikazani rezultati istraživanja. Svaka inkunabula preuzeta je s police iz metalnog sefa knjižnice samostana u kojem se čuvaju, fotografirana je i prelistana te joj je zapisan naslov i signatura, a bibliografski podatci prikupljeni su tradicionalnom metodom *de visu*. Dobiveni podatci prikazani su fotografijama⁴³ te su grupirani tablično prema kategorijama: godi-

⁴³ Fotografije je snimila Monika Mužar-Kos.

na tiskanja, mjesto tiskanja, naslovna stranica, jezik i organizacija teksta, incipit, kolofon, inicijali, odbrojavanje stranica, komentari, pečat, dospjelost i brojnost, kako bi se lakše opisala obilježja pojedine inkunabule. U ovome radu inkunabule su opisane slijedom prema godini nastanka te prema popisu inkunabula Franjevačke knjižnice u Našicama Vatroslava Frkina. Analizirani podatci preuzeti su s inkunabula i iz rada Vatroslava Frkina te su grupirani redosljedom prema godini nastanka. Dobiveni rezultati istraživanja ukazuju na moguću iznimnu baštinsku vrijednost građe samostanske knjižnice u Našicama koja se ogleda u čuvanju starih i vrijednih malobrojnih knjiga iz prvog desetljeća tiskarstva.

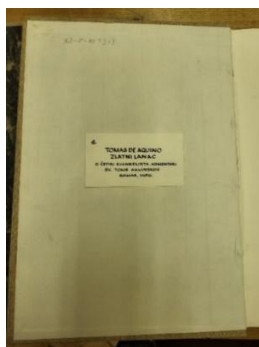
4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U daljnjem radu slijedi opis zbirke svih deset inkunabula Franjevačkoga samostana u Našicama prema godini nastanka te prema popisu inkunabula Vatroslava Frkina iz članka „Povijest Franjevačke knjižnice u Našicama“.

1. THOMAS de Aquino. *Catena aurea super quattuor evangelistas*. Romae, Conradus Sweynheym et Arnoldus Pannartz, 1470., (42 cm)

Slika 1. Thomas de Aquino, 1470. (omot)

Slika 2. Thomas de Aquino, 1470. (unutrašnji dio omota)

Slika 3. Thomas de Aquino, 1470. (prva stranica)

Inkunabula je tiskana 1470. godine u Rimu. Omot inkunabule nije ukrašen, a korice su obložene tkaninom (slika 1). Na sredini prednjega omota nalazi se oznaka s nazivom inkunabule, u gornjem lijevom kutu nalazi se manja oznaka na kojoj je rukom upisan podatak o detaljima izdanja, a u knjižnici se nalaze uvezana u 2 sveska

(slika 2). Tekst navedenoga sadržaja napisan je u jednom stupcu, jednobožno u crnoj boji, latinskim jezikom s ostavljenim praznim prostorom za inicijale (slika 3). Na prvoj stranici ispod teksta nalazi se rukom napisan podatak koji govori da je ovu inkunabulu ishodio franjevac Antun Bačić 1748. god. („Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum, 1748.”), a na posljednjoj stranici nalazi se kolofon. Na listovima su vidljive mrlje od vlage, a uvez inkunabule restauriran je uvezom knjige i izradom zaštitne kutije. Ova inkunabula nalazi se samo u knjižnici Franjevačkoga samostana u Našicama i ne posjeduje ga više ni jedna knjižnica u Republici Hrvatskoj.

2. Antonius Florentinus. *Confessionale „Defecerunt“*. Venetiis, Johannes de Colonia et Johannes Manthen, 1474. , (25 cm)

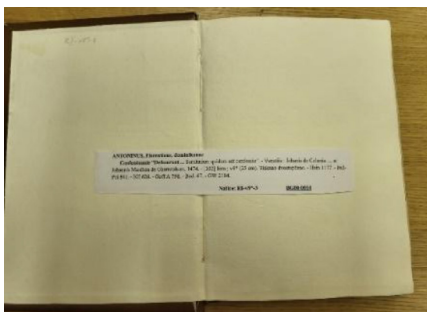
Slika 4. Antonius Florentinus, 1474. (prednji dio omota)

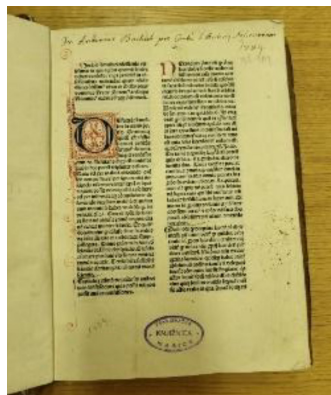
Slika 5. Antonius Florentinus, 1474. (stražnji dio omota)

Inkunabula je tiskana 1474. godine u Veneciji. Korice inkunabule su drvene te je prednja

strana omota presvučena kožom bez ukrasa, dok stražnja strana omota ima dvije metalne kopče (slika 4. i 5). Gornji lijevi brid prednje strane sadrži brojčanu oznaku (slika 4), a unutrašnja strana omota sadrži zalijepljen arhivski listić s pripadajućim podacima o inkunabuli (slika 6). Tekst je pisan latinskim jezikom u dvama stupcima u kojima se nalaze posebno ukrašeni inicijali crvene i plave boje (slika 7). Prva stranica inkunabule ima pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama te rukom napisan podatak koji govori da je ovu inkunabulu ishodio franjevac Antun Bačić 1749. god. (Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum, 1749.) (slika 7). Na kraju knjige nalazi se kolofon. Na listovima su vidljive mrlje od vlage, a uvez inkunabule restauriran je uvezom knjige, izradom korice od daske koja je presvučena kožom te izradom zaštitne kutije. Ova je inkunabula zastupljena u Franjevačkom samostanu u Košljunu, na otoku Krku.

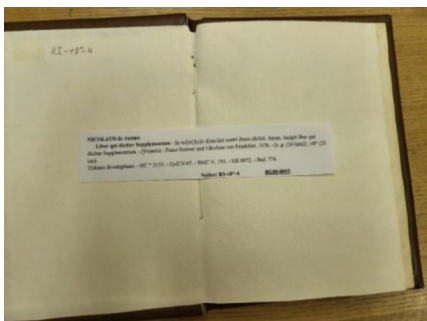

Slika 6. Antonius Florentinus, 1474. (prva stranica)

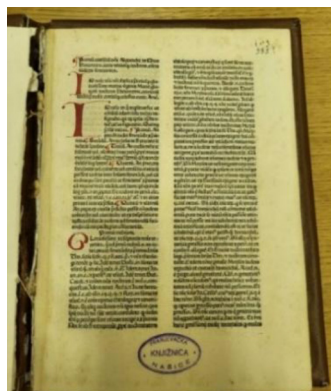

Slika 7. Antonius Florentinus, 1474.

3. Nicolaus de Ausmo. *Supplementum summae Pisanellae et Consilia Alexandri de Nevo Judaeos foenerantes*. Venetiis, Franciscus Renner de Hailbronn et Nicolaus de Frankfordia, 1476., (25 cm)

Slika 8. Nicolaus de Ausmo, 1476. (arhivski listić)

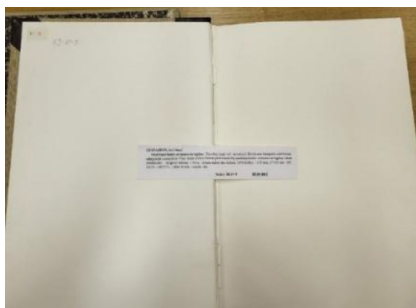

Slika 9. Nicolaus de Ausmo, 1476. (inicijali)

Inkunabula je tiskana 1476. godine u Veneciji. Omot inkunabule nije ukrašen, obložen je kožom. Unutrašnja strana omota sadrži ručno upisanu brojčanu oznaku te zalijepljen arhivski listić s pripadajućim podatcima o inkunabuli (slika 8). Prva stranica inkunabule sadrži pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama. Tekst je pisan latinskim jezikom, a inkunabula je tiskana u Veneciji. Sadržaj teksta napisan je u dvama stupcima u kojima se nalaze posebno ukrašeni tiskani veliki inicijali crvene boje (slika 9). Na listovima su vidljive mrlje od vlage, a uvez inkunabule resta-

uriran je uvezom knjige, izradom korice od daske koja je presvučena kožom te izradom zaštitne kutije. Ova inkunabula zastupljena je u Dubrovniku, u Košljunu, na otoku Krku te u Splitu i Šibeniku.

4. LEONARDUS de Utino. *Quadragesimales sermones de legibus dicti. Excelestissimi viri: sancrar[um] [l]itte[r]arum interpretis subtilissimi m[a]g[ist]ri Leonardi de Utino diuni ordinis fratrum predicator[um] quadragesimales sermones de legibus: etiam dominicales...incipiunt feliciter.* – Ulmae, Johann Zainer der Aeltere, 1478., (43 cm)

Slika 10. Leonardus de Utino, 1478. (prednji omot)

Slika 11. Leonardus de Utino, 1478. (inicijali)

Inkunabula je tiskana 1478. godine u Ulmu. Omot inkunabule nije ukrašen, obložen je tkaninom, a hrbat je obložen kožom. Na prednjoj strani u gornjem lijevom bridu nalazi se naljepnica s brojanom oznakom (slika 10). Sadržaj teksta napisan je latinskim jezikom u dvama stupcima u kojima se nalaze posebno ukrašeni inicijali u više boja s geometrijskim i florealnim motivima (slika 11). Gornji rub središnjega dijela stranica sadrži rukom numerirane brojeve stranica inkunabule. Na listovima su vidljive mrlje od vlage, a uvez inkunabule restauriran je ručno, uvezan u polukožu, nekoliko najoštećenijih listova je laminirano te je izrađena zaštitna kutija. Ova inkunabula nalazi se samo u knjižnici Franjevačkoga samostana u Našicama i ne posjeduje ga više ni jedna knjižnica u Hrvatskoj.

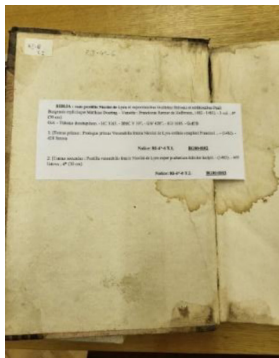
5. *Biblia cum postillis Nicolai de Lyra ex expositionibus Guillelmi Britonis... et additionibus Pauli Burgensis replicisque Matthiae Doering. Venetiis, Franciscus Renner de Hailbronn, 1482. – 1483., (30 cm)*

Svezak 1. *Tomus primus: Prologus primus Venerabilisfratris Nicolai de Lyra ordinis seraphici Francisci.* 1482.

Svezak 2. *Tomus secundus: postilla venerabilis fratris Nicolai de Lyra super psalterium feliciter incipit.* 1482.

Slika 12. Biblia, 1482. – 1483. (prednji omot)

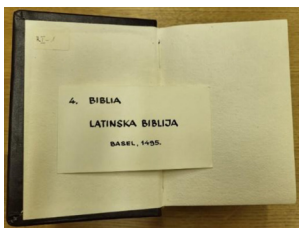
Slika 13. Biblia, 1482. – 1483. (svezak 1)

Slika 14. Biblia, 1482. – 1483. (prva stranica)

Inkunabula je tiskana između 1482. i 1483. godine u Veneciji i ima 2 sveska. Omoti obaju svezaka inkunabula obloženi su u drvo i ukrašeni cvjetnim motivom (slika 12). Na prednjoj strani u gornjem lijevom kutu nalazi se mala naljepnica s brojičanom oznakom. Prva stranica inkunabule ima pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama te rukom napisan podatak koji govori da je ovu inkunabulu ishodio franjevac Bernardin Balić. Tekst je pisan latinskim jezikom u dvama stupcima, jednobojno u crnoj boji s ostavljenim praznim prostorom za inicijale (slika 14). Na listovima su vidljiva oštećenja i mrlje od vlage, a uvez inkunabule restauriran je uz manje popravke uveza te izradu zaštitne kutije (slika 13). Ova inkunabula zastupljena je i u Franjevačkom samostanu u Kamporu te u Rijeci, Sinju i Zagrebu.

6. BIBLIA (latine). Basileae, Johannes Frobenius, 1495., (16 cm)

Slika 15. Biblia (latinae), 1495. (prva stranica)

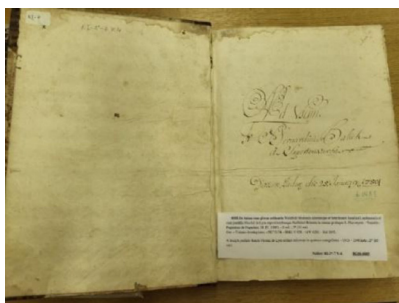
Slika 16. Biblia (latinae), 1495. (oštećenja od vlage)

Slika 17. Biblia (latinae), 1495. (rukopis)

Inkunabula je tiskana 1495. godine u Baselu. Omot inkunabule obložen je kožom. Unutrašnja strana prednjega omota sadrži naljepnicu s brojčanom oznakom (slika 15). Na prvoj stranici inkunabule nalazi se pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama (slika 16). Tekst je pisan latinskim jezikom u dvama stupcima u kojima se nalaze posebno ukrašeni inicijali crvene i plave boje (slika 16). Margine stranica sadrže ručno upisane i tiskane komentare. Stranice knjige iznimno su oštećene, s prisutnim mrljama od vlage, a uvez inkunabule restauriran je uvezom u novu kožu te izradom zaštitne kutije. Posljednja stranica inkunabule pisana je rukom (slika 17). Ova inkunabula zastupljena je Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te u Franjevačkom samostanu u Virovitici.

7. BIBLIA (latine) cum glossa ordinaria Walafridi Strabonis aliorumque interlineari Anselmi Laudunensis et cum postillis Nicolai de Lyra expositionibusque Guillelmi Britonis in omnes prologos S. Hieronymi. – Venetiis, Paganinus de Paganinis, 1495., (35 cm)

Slika 18. Biblia (latinae) cum glossa..., 1495. (prva stranica)

Slika 19. Biblia (latinae) cum glossa..., 1495.

Inkunabula je tiskana 1495. godine u Veneciji. Omot inkunabule obložen je kožom, a unutrašnja strana prednjeg omota sadrži naljepnicu s brojčanom oznakom. Prva stranica ispod naslova sadrži rukom napisan detalj koji govori da je ovu inkunabulu ishodio Bernardin Balić 1749. godine te pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama (slika 18). Tekst je pisan latinskim jezikom u dvama stupcima, jednobojno u crnoj boji s ostavljenim praznim prostorom za inicijale te ručno napisanim komentarima na marginama knjige (slika 19). Stranice knjige imaju vidljiva oštećenja, s prisutnim mrljama od vlage, a uvez inkunabule restauriran je ručno uz laminiranje⁴⁴ nekoliko oštećenih listova i izradu zaštitne kuti-

⁴⁴ Metoda laminacije sastoji se od toga da se list dokumenta pisanog na papiru oblaže s jedne ili s obje stranice prozirnou termoplastičnom folijom, a zatim se preša na povišenoj temperaturi među pločama stroja koji se naziva laminator.

je. Ova inkunabula zastupljena je u Dubrovniku, na otoku Korčuli i Košljunu te u Vukovaru i Slavonskom Brodu.

8. OCKAM, Guilielmus. *Quaestioneset decisiones in IV libros Sententiarum* (Augustinus de Ratisbora, ed). Lugduni, Johannes Trechsel, 1495., (29 cm)

Slika 20. Ockam Guilielmus, 1495. (prednji omot)

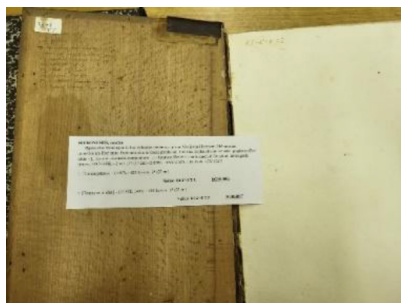
Slika 21. Ockam Guilielmus, 1495. (oštećenja od vlage)

Inkunabula je tiskana 1495. godine u Lyonu (Lugduni). Omot inkunabule je drven, bez posebnih ukrasa, dok je hrbat obložen kožom. Na prednjoj strani gornji lijevi brid sadrži naljepnicu s brojanom oznakom (slika 20). Prva stranica inkunabule ima pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama. Tekst je pisan latinskim jezikom u dvama stupcima, jednobojno u crnoj boji, a margine stranica sadrže ručno upisane i tiskane komentare. Stranice knjige imaju vidljiva oštećenja, s prisutnim mrljama od vlage (slika 21), a uvez inkunabule restauriran je uz manje popravke uveza i izradu zaštitne kutije. Ova inkunabula zastupljena je i u Franjevačkom samostanu u Osijeku.

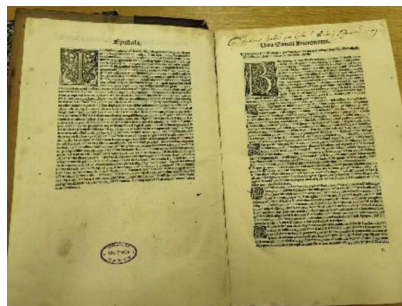
9. HYERONIMUS Sanctus. *Opera diui Hieronymi in hoc volumine contenta, et primo Vita ipsius Hieronymi. Hebraicarum quaestionum liber unus. Explanatium in Oseae prophetam libri tres. Explanatium in Ioelem prophetam liber unus. Impresse Uenetiis: per Ioannem & Gregorium de Gregoriis fratres, 1497. – 1498., (37 cm)*

Svezak 1. Tomus primus – 1497.

Svezak 2. Tomus secundus – 1498.

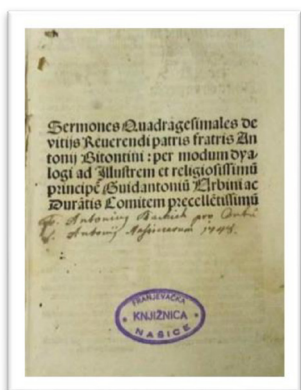
Slika 22. Hyeronimus Sanctus, 1495. (prva stranica)

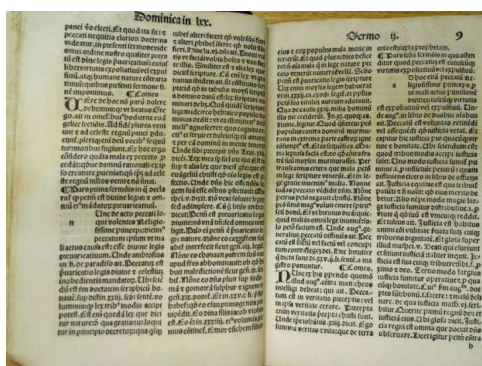
Slika 23. Hyeronimus Sanctus, 1495. (oštećenja od vlage)

Inkunabula je tiskana 1495. godine u Veneciji i ima 2 sveska. Korice nisu ukrašene, drvene su, a hrbrat je obložen kožom. Na prednjoj strani gornji lijevi brid sadrži naljepnicu s brojčanom oznakom (slika 22). Prva stranica inkunabule ima pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama, a iznad teksta nalazi se rukom napisan detalj koji govori da je ovu inkunabulu pribavio fra Antun Bačić 1749. godine. Tekst je pisan latinskim jezikom u jednom stupcu, jednobojno u crnoj boji s ukrašenim inicijalima (slika 23). Stranice knjige imaju vidljiva oštećenja, s prisutnim mrljama od vlage, a uvez inkunabule restauriran je zamjenom oštećene daske kožom u hrptu te izradom dviju zaštitnih kutija. Ova inkunabula zastupljena je još u Dubrovniku, na otoku Hvaru, u Splitu i Šibeniku te Koprivnici.

10. ANTONIUS de Bitonto. Sermones quadragesimales de vitiiis. Venetiis, Johannes Hamman pro Nicolao de Frankfordi, 1499., (17 cm)

Slika 24. Antonius de Bitonto, 1499. (naslovna stranica)

Slika 25. Antonius de Bitonto, 1499. (sadržaj teksta)

Inkunabula je tiskana 1499. godine u Veneciji. Korice inkunabule nisu ukrašene, obložene su tkaninom, a hrbat je obložen kožom. Prednja strana u gornjem lijevom bridu sadrži naljepnicu s brojčanom oznakom. Ova inkunabula ima naslovnu stranicu na kojoj se nalazi pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama te podatak da je knjigu ishodio fra Antonio Bačić (Fr. Antonius Bachich pro Conventu s. Antonii Nasiczarum, 1749.) (slika 24). Tekst je pisan latinskim jezikom u dvama stupcima, jednobožno u crnoj boji s ostavljenim prazninama za inicijale (slika 25), a na posljednjoj stranici nalazi se kolofon. Uvez ove inkunabule restauriran je uz manje popravke uveza i uz izradu zaštitne kutije. Ova inkunabula nalazi se samo u knjižnici Franjevačkoga samostana u Našicama i ne posjeduje ga više ni jedna knjižnica u Republici Hrvatskoj.

Rezultati istraživanja prikazani su i tablično, kako bi se lakše uokvirili dobiveni podaci. Stupci u tablicama raspoređeni su prema redosljedu odabranih kategorija za analizu inkunabula.

Tablica 1. Rezultati istraživanja analize zbirke inkunabula Franjevačkoga samostana u Našicama prikazani tablično

Naziv inkunabule	Godina tiskanja	Mjesto tiskanja na stranici	Naslov-nica	Jezik	Organizacija teksta	Incipit	Kolofon	Inicijali	odbrojavanje stranica	Komentari	Pečat	Dospjelo	Brojnost
THOMAS de Aquino	1470.	Rim	-	latinski	jedan stupac	+	-	prazna mjesta za inicijale	ručno upisani brojjevi stranica	-	-	fra Antun Bačić, 1748.	Franjevački samostan Našice
Antonius Florentinus	1474.	Venecija	-	latinski	dva stupca	+	+	inicijalne i crvene i plave boje	ručno upisani brojjevi stranica	ručno upisani komentari	+	fra Antun Bačić, 1749.	Franjevački samostan na Košljunu, otok Krk
Nicolaus de Ausmo	1476.	Venecija	-	latinski	dva stupca	-	-	inicijalne crvene boje	ručno upisani brojjevi stranica	-	+	-	Dubrovnik, Košljun, Split
LEONARDUS de Utino	1478.	Ulm	-	latinski	dva stupca	-	-	višebojni inicijali (crvena, zelena, žuta)	ručno upisani brojjevi stranica	ručno upisani komentari	-	-	Franjevački samostan Našice
Biblia cum postillis Nicolai	1482./1483.	Venecija	-	latinski	dva stupca	+	-	prazna mjesta za inicijale	ručno upisani brojjevi stranica	ručno upisani komentari	+	fra Bernardin Balić, 1749.	Kam-por, Sinj, Zagreb

BIBLIA (latine)	1495.	Basel	-	latinski	dva stupca	-	-	inicijali crvene i plave boje	-	ručno upisani komentari/tiskani komentari	+	fra Bernardino Balić, 1749.	Zagreb, Virovitica
BIBLIA (latine) cum glossa	1495.	Venecija	-	latinski	dva stupca	-	-	prazna mjesta za inicijale	-	ručno upisani komentari	-	-	Korčula, Košljun, Vukovar, Slavonski Brod
OCKAM, Guilielmus	1495.	Lugduna	-	latinski	dva stupca	-	-	prazna mjesta za inicijale	-	ručno upisani komentari/tiskani komentari	+	-	Osijek
HYERONIMUS Sanctus	1497./1498.	Venecija	-	latinski	jedan stupac	+	-	inicijali crvene boje	ručno upisani brojevi stranica	-	-	fra Antun Bačić, 1749.	Dubrovnik, Hvar, Split, Šibenik, Koprivnica
ANTONIUS de Bitonto	1499.	Venecija	+	latinski	dva stupca	+	+	prazna mjesta za inicijale	ručno upisani brojevi stranica	-	+	fra Antun Bačić, 1749.	Franjevački samostan Našice

5. RASPRAVA

Uvidom u knjižnu građu knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama utvrđena je iznimna vrijednost samostanske knjižnice koja se ogleda u čuvanju zbirke inkunabula iz prvoga desetljeća tiskarstva. Rezultati istraživanja pokazuju da zbirka inkunabula sadrži ukupno 10 inkunabula koje predstavljaju najstarije i vrlo rijetke knjige iz početnoga razdoblja tiskarstva. Zahvaljujući tome, ova zbirka inkunabula uvrštena je u Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske te je zaštićena Rješenjem o zaštiti UP-I-612-08/14-06/0230 od 13. 10. 2014. godine (Z-6389).⁴⁵ Prema propisanom *Pravilniku o zaštiti, reviziji i otpisu knjižnične građe (2023.)*, inkunabule se čuvaju unutar knjižnice samostana u posebno zaključanoj prostoriji unutar koje se nalazi arhiv s policama i metalnim sefovima. Franjevački samostan u Našicama omogućuje posjet i uvid u knjižničnu građu te pristup inkunabulama koje se mogu prolistati i fotografirati, a za uvid u knjižnični fond potrebno je prethodno kontaktirati nadležnoga gvardijana fra Tomislava Fale-tara. Navedenoj zbirci inkunabula pristupljeno je uz dopuštenje te su metodom fotografiranja i detekcije zabilježena obilježja navedene zbirke prema određenim kategorijama, a prikupljeni rezultati istraživanja prikazani su na objektivan i sustavan način. Inkunabule se čuvaju u prostoriji knjižnice samostana koja se nalazi na katu samostanske zgrade u posebno zaključanom metalnom sefu. Svaka od navedenih 10 inkunabula nalazi se u posebnoj kutiji za pohranu. Prema godini tiskanja možemo zaključiti kako su sve inkunabule tiskane krajem 15. stoljeća u razdoblju od 1470. do 1499. godine. Najstarija tiskana inkunabula, naziva *Catena aurea super quattuor evangelistatas*, tiskana je 1470. godine, dok je novija inkunabula, naziva *Sermones quadragesimales de vitiis*, tiskana 1499. godine. Inkunabule su najvećim dijelom tiskane u Veneciji, koja je u to vrijeme bila ishodište tiskarstva, a manji broj inkunabula tiskan je u Rimu, Ulmu, Baselu (Basiliae) i Lyonu (Lugduni). Gotovo sve inkunabule tiskane su u jednom svesku osim inkunabula *Biblia cum postillis Nicolai* i *HYERONIMUS Sanctus* koje su tiskane u dvama svescima. Inkunabule su pisane latinskim jezikom koji je u to vrijeme bio najčešći jezik prvih tiskanih knjiga. Od svih analiziranih inkunabula samo jedna ima naslovnu stranicu, a to je inkunabula *Antonius de Bitonto. Sermones quadragesimales de vitiis*. Većina

⁴⁵ Dina Koproščec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

inkunabula ima na prvoj stranici pečat knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama, a iznad sadržaja teksta podatak o osobi koja je dobavila inkunabulu u samostan; inkunabule u Našicama dobavljali su franjevci Antun Bačić i Bernardin Balić. Omot inkunabula većinom je drven ili je obložen kožom i tkaninom, dok je hrbat inkunabula najčešće obložen kožom. Prednje korice inkunabula većinom nisu ukrašene, osim inkunabule *Biblia cum postillis Nicolai*, čije su korice posebno ukrašene cvjetnim motivom. Stražnje korice inkunabula većinom nisu ukrašene, osim inkunabule *Antonius Florentinus*, čija stražnja strana ima omot posebno ukrašen geometrijskim i filigranskim ornamentom te sadrži dvije metalne kopče čija je svrha bila inkunabule za policu knjižnice lancima. Prednji omot inkunabule najčešće sadrži naziv inkunabule, dok gornji lijevi kut prednje strane omota sadrži malenu naljepnicu s podacima o izdanju i svesku inkunabule. Tekst sadržaja inkunabula napisan je u jednom ili u dvama stupcima, jednobojno u crnoj boji. Uz tiskani tekst inkunabula nalaze se i ručno zapisani komentari, dok inkunabule naziva *Biblija Latinae* i *OCKAM, Guilielmus* osim ručno upisanih komentara na marginama sadrže i tiskane komentare. Iznimna posebnost inkunabule *BIBLIA (latine)* jest to što je njezina posljednja stranica pisana rukom. Većina inkunabula nema ni incipit ni kolofon, a kolofon sadrže samo inkunabule pod nazivom *THOMAS de Aquino* i *ANTONIUS de Bitonto*. Unutar sadržaja teksta inkunabule sadrže prazan prostor za umetanje inicijala. Većina inkunabula unutar teksta sadrži posebno ukrašene velike inicijale s geometrijskim i cvjetnim motivima u plavoj i crvenoj boji, a inkunabula naziva *Leonardus de Utino* jedina sadrži višebojne inicijale u crvenoj, plavoj, zelenoj i žutoj boji. Odbrojanje stranica inkunabula većinom nije označeno, dok inkunabula *ANTONIUS de Bitonto* sadrži u gornjem rubu središnje stranice teksta naknadno dodano ručno označene brojeve stranica. Budući da su inkunabule vrlo stare i rijetke knjige, koje su zbog svoje dugovječnosti podložne oštećenjima, potrebno ih je čuvati na poseban i odgovarajući način. Na većini inkunabula u Našicama vidljiva su biološka oštećenja, poput plijesni manifestiranih u obliku sivih točkastih mrlja te vidljivih žuto-smeđih mrlja nastalih zbog djelovanja vlage. Restauriranje inkunabula obavljeno je nekoliko puta u razdoblju od 1982. do 1986. godine,⁴⁶ u vidu većih ili manjih popravaka novoga uve-

⁴⁶ Tatjana Mušnjak, Restauriranje inkunabula i ostalih vrijednih knjiga knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik, Našice, SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice*, (1988.), 67–78.

za, koji je izrađen ručno te izradom korica od dasaka presvučenih kožom ili polukožom. Izvedena je i laminacija listova, izrada daske u hrptu te izrada zaštitnih kutija za svaku inkunabulu prema odgovarajućoj dimenziji inkunabule. Najuspješnije je restauriran uvez inkunabula Antoniusa Florentinusa jer je zadržana čitava izvorna zadnja kožnata korica koja je ukrašena tehnikom pregovanja, geometrijski i filigranski izrađenim ornamentima te s metalnim kopčama.⁴⁷ Franjevački samostan u Našicama sadrži tri inkunabule koje Badalić nije pronašao nigdje u Hrvatskoj, a to su: *ANTONIUS de Bitonto*, *THOMAS de Aquino* i *LEONARDUS de Utino*.⁴⁸ Najvrjednija i najljepša inkunabula koju posjeduje samostanska knjižnica u Našicama je ona *Leonardusa de Utina Sermones quadragesimales de legibus dicti* iz 1478. godine, zahvaljujući višebojnim većim inicijalima bogato ukrašenih geometrijskim i florealnim motivima.⁴⁹ Primjenjiva svrha istraživanja ogleda se u empirijskom dijelu ovoga rada koji se temelji na prikazu analize vanjskog izgleda i tipografske analize sadržaja zbirke deset inkunabula Franjevačkoga samostana u Našicama kao moguće iznimne baštinske vrijednosti koja se ogleda u pohranjivanju te čuvanju starih i vrijednih malobrojnih knjiga iz prvoga desetljeća tiskarstva. Ovo istraživanje nastalo je kao rezultat potrebe za novijim istraživanjima vezanim uz analizu stare i rijetke knjižne građe franjevačkih samostana koja je teško dostupna, u svrhu popularizacije kulturne baštine modernog početka novovjekovlja. Prikupljeni i objedinjeni podatci ovoga istraživanja trebali bi dati prikaz izvornoga materijala koji može olakšati poučavanje povijesti književnosti i jezika, a široj javnosti dati uvid u dio kulturne povijesti koja ističe važnost glagoljske tradicije. Osim toga, nužnost digitalizacije sadržaja inkunabula stvorila bi nove mogućnosti u istraživanju povijesti tipografije i kulturnih utjecaja, a digitalni zapisi omogućili bi zaštitu knjižne građe i trajnu dostupnost budućim naraštajima.

⁴⁷ Dina Koproščec, Knjižna građa u knjižnici Franjevačkog samostana sv. Križa u Osijeku i knjižnici Franjevačkog samostana sv. Antuna Padovanskog u Našicama, *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 41/42(41/42), (2017.), 91-102.

⁴⁸ Vatroslav Frkin, Povijest knjižnice Franjevačkog samostana u Našicama. U: Vladimir Erdeš i Vatroslav Frkin, *Knjižnica Franjevačkog samostana Našice: zbornik Našice: SIZ kulture i tehničke kulture općine; Franjevački samostan Našice*, (1988.), 36-67.

⁴⁹ *Ibid.*, 39.

6. ZAKLJUČAK

Franjevački samostani nedvojbeno nose važnu ulogu začetnika u promicanju obrazovanja i kulture srednjega vijeka. Kao jedan od najutjecajnijih katoličkih redova srednjega vijeka franjevci su veliko značenje pridavali širenju i čuvanju inkunabula. Inkunabule su vrlo stare i rijetke tiskane knjige nastale u 15. st. u razdoblju od izuma tiskarskoga stroja do pojave šireg tiska. Tijekom povijesti franjevci su prikupljali, prepisivali, a kasnije i naručivali knjige za liturgiju, pastoralni rad i obrazovanje te su na taj način kao duhovni red pridonijeli širenju pismenosti i kulturnoga naslijeđa. Franjevački samostani nužno su imali i bogate knjižnice, koje su sadržavale brojne rane tiskane knjige. Temeljna uloga franjevaca u prošlosti ogledala se u društvenom, kulturnom, prosvjetnom i vjerskom djelovanju. Inkunabule franjevačkih samostana danas se čuvaju u knjižnicama, arhivima i muzejima kako bi se očuvala njihova povijesna i kulturna vrijednost. Franjevački samostani na taj način dobivaju ulogu promicatelja pisane kulture, a njihova dostupnost knjižne građe za javnost omogućuje uvid u rani razvoj tiskane riječi. Franjevački samostan u Našicama posebno je vrijedna riznica starih i vrijednih knjiga, a njezina posebnost i iznimna vrijednost ogleda se u čuvanju zbirke od 10 inkunabula koje su vrijedni primjere ranoga tiskarstva. Inkunabule u knjižnici Franjevačkoga samostana u Našicama dostupne su posjetiteljima za razgledavanje samo uz dopuštenje i poseban nadzor. Pristupom inkunabulama mogu se utvrditi informacije o njihovom vanjskom izgledu, uvezu, tiskarima, mjestu i vremenu tiskanja, jeziku kojim su tiskane te organizaciji tiskanoga teksta. Temeljna vrijednost knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama ogleda se u povijesnoj i kulturnoj vrijednosti ranoga tiskanog materijala, a takve primjerke potrebno je strogo čuvati kako bismo i budućim naraštajima omogućili uvid u rani razvoj tiskane riječi iz početnoga razdoblja tiskarstva. Na tijek istraživanja utjecala su ograničenja u vidu izostanka digitalizacije stare i rijetke knjižne građe knjižnice Franjevačkoga samostana u Našicama. U budućim istraživanjima trebalo bi ispitati načine, postupke i smjernice za digitalizaciju kulturne baštine kako bi se teško dostupnoj knjižnoj građi putem suvremenih digitalnih medija omogućio lakši i otvoreni pristup znanstvenim istraživanjima. Ovo istraživanje može biti polazište za daljnja istraživanja vezana uz mogućnost digitalizacije rijetkih i dragocjenih primjeraka knjižne građe kako bi takva građa postala aktivan dio suvremene kulturne komunikacije.

HERITAGE FEATURES OF THE INCUNABULA COLLECTION OF
THE LIBRARY OF THE MONASTERY OF ST. ANTHONY OF PADUA
IN NAŠICE

Summary

Incunabula are very rare and old printed books created in the first decades after the invention of the printing press. The Franciscans, as the most influential Catholic order in the late Middle Ages, played a significant role in collecting incunabula. Their fundamental task of pastoral and liturgical character contributed to the spread of literacy and cultural heritage. The libraries of Franciscan monasteries are rich collections of old books and early printed material, and we can add to them the character of valuable historical heritage that is still a direct witness to historical, social and cultural events from the ancient past. The library of the Franciscan monastery in Našice, with its holdings, emphasizes the importance of the religious and educational expression of the Franciscans and their dedication to acquiring and storing old, significant and rare books from the past. The exceptional heritage value of the monastery library in Našice is represented by a collection of 10 incunabula, which represent rare printed copies of books from the early days of printing. This paper presents an analysis of the collection of ten incunabula from the Franciscan monastery in Našice, created using the method of photography and detection using the *de visu* principle. The main goal of this paper is to present, through an analysis of the external appearance and typographic analysis of the content of the collection of incunabula, the exceptional heritage value of the materials of the monastery library in Našice, which is reflected in the storage and preservation of old and valuable, few books from the first decade of printing. The fundamental task of the monastery library is to provide insight into exceptionally rare materials of a historical and cultural character from the initial period of printing and to save them from oblivion and to strictly preserve them as a historical treasury of rare cultural heritage. The library of the Franciscan monastery in Našice is a rich treasury of significant and rare historical book materials that still serves as a precious source for the study of early printing, language and culture. By digitizing incunabula as valuable and rare cultural heritage, we ensure the protection and permanent availability of the Glagolitic tradition for future generations.

Keywords: Franciscans, Franciscan monasteries, incunabula, Franciscan monastery library, Našice